

AZ ÉRZÉKEK ALKALMAZÁSA AZ ISTEN-KAPCSOLATBAN Szent Ignác egyik elmélkedési módszere

A vallás „rendezett kapcsolat Istennel” (Aquinói Szent Tamás). Az ember érzi az őt körülvevő rend (a kozmosz) hatalmát; ez a legkülönbözőbb vallásokban megnyilvánul a törvény fogalmában, az igazság, az értelem, az üdvösség és a boldogság keresésében. A keresztény vallásban alapvető az ige meghallgatása: „a hit hallásból ered, a hallás pedig Krisztus igéjéből” (Róm 10,17). Az ember az őt megszólító Isten szavára hittel válaszol: „Közel van hozzád az ige, ajkodon és szívedben van, ti. a hit igéje, amelyet hirdetünk. Ha száddal vallod, hogy Jézus az Úr, és szívedben hiszed, hogy Isten feltámasztotta őt halottaiból, üdvözülsz.” (Róm 10, 8–9)

A keresztény kinyilatkoztatás ismeretet feltételez, igazságok elfogadását; de a hitaktus sokkal több, mint fogalmi ismeret; szabad döntés, elkötelezettség, engedelmesség Istennek, az Ő Jelenlétében való járás, eleven kapcsolat Vele az imában, a szentségekben. És az élő hit a szeretetben gyümölcsözik.

Isten-élmény és hit, Isten megtapasztalása, misztika

Régen vitatkoztak arról a teológusok, hogy vajon egyedül a fül-e a keresztény ember érzékszerve, tehát hogy vajon a hit egyedül a hallásból ered-e (Róm 10,13). Ugyanakkor beszéltek az Isten látása utáni vágyról is. Igaz, itt a földön csak „tükör által homályosan látunk” (1Kor 13,12), a színről színre történő látás csak az örökkévalóságban lesz osztályrészünk (vö. 1Jn 3,2). De láthatjuk a Teremtő keze nyomát a teremtésben (Róm 1,20), és közvetve „megláthatjuk” (átvitt értelemben) Istent a felebarátban. Mivel Isten Szeretet, ha szeretünk, megtapasztaljuk Istent (vö. 1Jn 4,7–18). Szent Ágoston mondja: „a szeretet az a szem, amellyel meglátjuk Istent”. (cf. XVI. Benedek: *Deus caritas est.*)

Ma már a misztika újjáéledése folytán gazdagabb lett Isten-tapasztalatunk. „Az érzékek a lélekben egyetlen tevékenységben jelennek meg. Aki Istent szemléli, az ízeleli, érzi, szagolja és hallja is Őt.” (Angelus Silesius) Lényeges az Isten, Krisztus megtapasztalása a Lélek erejében. „Amit hallottunk, amit a szemünkkel láttunk, amit szemléltünk, és amit a kezünkkel tapintottunk: az élet Igéjét hirdetjük nektek.” (1Jn 1,1) Karl Rahner szerint a holnap szentje misztikus lesz, akinek élményei vannak, vagy egyáltalán nem lesz szent.

Az egyházatyáknál a *misztika* szó a láthatatlan világ ismeretét jelenti, amely az Írások szerint Jézus Krisztusban jött el hozzánk. A középkorban és még a 16. században is a misztikus megismerés általánosan használt nevei: *contemplatio*

(szemlélődés), *extázis* (önkívület), *excessus mentis* (Bernát), vagy *dilatatio mentis* (Szentviktori Richárd). A 17. században a misztika elszakad a teológiától, önálló tudománnyá kezd alakulni. Majd a század utolsó negyedében gyanússá kezd válni. Bossuet harcot indít az új misztika ellen. Különbőséget tesznek az aszketika és misztika között. A teológusok vitáznak a misztika természetéről: gyakran azonosítják a misztikát a rendkívüli jelenségekkel, látomásokkal, extázissal, lebegéssel és hasonló csodálatos („természetfeletti”) jelenségekkel. Mára már túljutottunk az említett szétválasztáson. Korunkban az érdeklődés – egy bizonyos racionalizmus ellenhatásaként – a misztikus megismerés és élmények felé fordul (részben a keleti vallások hatására, illetve az ezoterikus jelenségek divatja miatt is). A karizmatikus mozgalom szintén a Lélek ajándékainak megtapasztalását hangsúlyozta.

Ch. Schütz szerint a misztikus megismerésben négy elemet különböztethetünk meg: 1) A misztikus lélek tudatára ébred, hogy vele valami alapvető, rendkívüli dolog történt. Egy bizonyos passzivitás jellemzi e megismerést. – 2) Valami ismeretmagról van szó, végleges valóságról, kimondhatatlan élményről. A kezdeti édesség és öröm után következik a „sötét éjszaka” (Keresztes Szent János), majd újra visszatér a kezdeti öröm, elmélyültebb módon. – 3) A megismerés magvának hatása a misztikusra: belülről átalakítja; az egység, az egyesülés szavakat használják ennek kifejezésére. Közvetlenség, irgalom, szeretet van a misztikus személye és a megismerés magva között. – 4) A negyedik elem az ellentmondásos hatás: pusztítás és újjáteremtés, rombolás és talpra állítás, megsemmisítés és feltámasztás. „Csodálatosan borzalmas és csodálatosan gyöngéd” (Jean-Joseph Surin). A misztikus „Isten készsége eszköze, amivel Isten azt tesz, amit akar és úgy teszi, amint akarja” (Jan van Ruysbroeck).¹

Látomások, isteni üzenetek

Próféták, szentek életében gyakran olvashatunk látomásokról, misztikus elragadtatásokról, isteni üzenetek közvetítéséről. Napjainkban is sokszor nagyon is gyanús Mária-jelenésekről, magán-kinyilatkoztatásokról, isteni üzenetekről hallhatunk. Anélkül, hogy elítélné a népi vallásosságot, az egyház mindig óvatos az ilyen természetfeletti tulajdonított jelenségekkel szemben. A Bibliában is, de pl. középkori elbeszélésekben szó van álomlátásokról: Isten a prófétákhoz vagy szentjeihez álomban szól; a hajdani hagiográfia tele volt ilyen csodás jelenségek leírásával.

Freud felfedezése óta az álmot – az alvás közben végbemenő eseményt – ma már elég jól ismerjük. A tudatalatti mélységből jövő jelzéseket gyógyításra is használják. Az Ószövetségben a próféták különleges jeleknek tekintették az álmokat. Az Újszövetség is nagyra értékeli az álomlátást. A nyugati-görög kultúrában a kereszténység szétválasztja a racionális és az érzelmi mozzanatokot; az álmokat idővel elítélik, és a babona, a mágia és a sötét népi jámborság területére

¹ SCHÜTZ 1993. 267–269.

számúzik. A misztika sem törődik az álmokkal. Újabban a keresztény lelkiség megtanulja a mélylélektantól, hogy az álomnak bizonyos szerepe lehet az isten-élményben. Érdekes megjegyeznünk, hogy Szent Ignác a lelkigyakorlatokban azt tanácsolja, hogy azzal a gondolattal aludjunk el este, amivel reggel ébredni szeretnénk. Az alvás felszabadíthatja a tudattalant, és a tudatossá vált álom az istenélmény szolgálatába állhat.

Mit szól mindehhez a modern kritika? Ismeretes, hogy a 20. században a jezsuita bollandisták, de mások is bírálóknak vetették alá ezt az irodalmat, sok legendás elemtől megtisztították a szentek életrajzát és a liturgikus naptárt is eszerint reformálták meg.

A mai pozitivista szemlélet első reakciója az, hogy hallucinációkról van szó. A racionalista pszichológia egyszerűen a pszichózis és a hallucináció jeleit véli felfedezni ezekben a jelenségekben és a patológia, a lelki betegségek kategóriáiba utalja őket. Tehát szerintük hamis látomásokról van szó.

Németh Attila pszichiáter 2002-ben közzétett egy kis könyvet: *Loyolai Szent Ignác, az önmagát gyógyító kényszerbeteg* címmel (Bp. Medicina)². Ő maga is sejti, hogy kritikával illetik vállalkozását, hiszen egy fél évezreddel ezelőtt élt szentről állít fel diagnózist, egyszerűen (ön)életrajzi írások alapján. Ugyanakkor hangsúlyozza: „Munkám célja nem Loyolai Szent Ignác deheroizálása, hanem ellenkezőleg – felmagasztalása. Olyan ember bemutatása, akinek nemcsak fájdalmait, testi betegségeit, ifjúkori önmagát, hanem komoly szenvedést okozó kényszeres tüneteit is sikerült legyőznie, méghozzá olyan technikával, amit napjainkban egy speciális pszichoterápiás módszer szinte egy az egyben alkalmaz. Szent Ignác saját módszerével hasonló problémával küzdő rendtársát is sikeresen meggyógyította.”³Tegyük hozzá: Németh Attila elsősorban Szent Ignác megtérése idejére állapította meg a kényszerbetegséget; ennek Ignác szinte csak a pozitív vonásait őrizte meg. A mai viselkedésterápia módszerét ösztönösen alkalmazta: a gyóntató/terapeuta utasításainak engedelmeskedett, és így az úgynevezett válaszmegelőzés korai formájával, vagy a „gondolatstop” segítségével, vagyis a kényszeres késztetések tudatos leállításával sikerült meggyógyítania magát.

Keresztény pszichológusok nem intézik el ilyen egyszerűen a kérdést. Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk⁴ minden teológus lehetségesnek tartja, hogy egyes látomásokban a látnok természetes pszichológiai tulajdonságai (adottságai) rendeződnek el úgy, hogy ezek közvetítenek, tehát nem szükséges természetfeletti beavatkozással, csodával magyarázni a jelenséget. A legtöbb esetben tehát jobb nem elhagyni a természetes rendet. P. Adnès két szaktekintélyre hivatkozik. R. Dalbiez pszichológus szerint lehetnek olyan látomások, amelyek valójában hallucinációk, és mégis lehet igazi vallási értékük. J. Maréchal SJ pedig ezeket írja a misztikusok pszichológiájáról szóló monográfiájában: „Először is érzékletes testi látomásokról van szó, amelyeknek pszichológiai mechanizmusa szükségképpen az érzékletesség vagy a hallucináció kereteibe illeszkedik... A képszerű

---

² NÉMETH 2002.

³ NÉMETH 2002. 9.

⁴ ADNÈS 1994. 999–1002.

látomások pszichológiai mechanizmusa semmi olyannal nem rendelkezik, ami alapvetően megkülönböztetné a hamis hallucinációktól, akár a kép pontos térbeliségével, akár a nélkül.”⁵

Mindettől nem kell megbotránkozunk, hangsúlyozza Gabriel de Sainte-Marie-Madeleine „Nincs szó arról, hogy azonosítjuk a látomásokat és a hallucinációkat, hanem csak azt állítjuk, hogy a két jelenség, az érzéletes tárgy bemutatása hasonló pszichológiai mechanizmus műve; ugyanakkor e mechanizmus mozgató okai teljesen különböznek. Amíg a hallucinációban beteges mozgatók vannak, addig a látomásokban a kegyelem működik.”⁶ Vagyis lehetnek olyan látomások, amelyeknek mechanizmusa természetes, de mozgatójuk az isteni kegyelem, tehát csak okozójuk szempontjából természetfelettek.

De óvakodni kell attól a pozitivista és szcientista szemlélettől, amely minden látomást hallucinációra akar visszavezetni. Persze, nehéz meghatározni objektivitásukat. A szentek tudatában voltak annak, hogy a látomásban „elért” alany, a megcélzott jelenés (Szűz Mária, angyalok) nem maga a valóság, hanem csak annak megjelenése, a maga módján ábrázolja a valóságot. Miként minden megismerés intencionális, ebben az esetben különösen is a valóságra utaló képről van szó. Itt olyasmi történik, mint a hitben: a hívó elfogadja a dogmatikus formulákat, de ezek a valóságra, a hit tartalmára utalnak; a hit a formula/fogalom által jelölt misztériumnak szól. Mindenesetre az egyház azt tanítja, hogy a kinyilatkoztatás lezárult; a „magánkinyilatkoztatások” és látomások már nem adnak hozzá semmit a Jézus Krisztus által hozott kinyilatkoztatáshoz. (Dei Verbum, 4)

Loyolai Szent Ignác módszere: az érzékek alkalmazása

Szent Ignác a *Lelkigyakorlatokban*⁷ többfajta elmélkedési módszert ajánl, ezek között van az „érzékek alkalmazása”, amely mintegy az elmélkedés és a szemlélődés között helyezkedik el. Az öt érzék alkalmazásával (vö. Lgy 65 és 121) azt akarja elérni, hogy a lelkigyakorlatozó átélje és „ízlelje” a belső dolgok édességét és keserűségét, hogy jelen legyen az eseményeknél, pl. a Megtestesülésről és Jézus születéséről szóló szemlélődésben (Lgy 114–116; 122–125); tehát hogy az elmélkedés ne legyen pusztá spekuláció, hanem – átélve a jelenetet, a látottakat, a hallottakat – agyunkból szívünkbe hatoljon az élmény, majd pedig tettekre serkentsen, vagy elriasszon a bűntől. Ez utóbbi cél főleg a *pokolról* szóló elmélkedésnél hangsúlyos: „Kérem, amit kívánok. Itt a belső átérzését az elkárhozottak gyötrelmének, avégre, hogy ha hibáim miatt meg is feledkezнем az örökkévaló Úr szeretetéről, legalább a büntetéstől való félelem késztesse arra, hogy ne vétkezem.” (Lgy 65)

Különösen is erős itt a pokolnál a képzelet szerepe, hogy a lelkigyakorlatozó „képzeletben az óriási tüzet” látva, a kárhozottak jajveszékését és káromlásait

⁵ MARÉCHAL 1938. 125–127.

⁶ MADELEINE 1955. 60.

⁷ SZABÓ 2006.

hallva, a kénkövet, bűzt és szennyet és a rothadó anyagokat szagolva, a keserű dolgokat és a lelkifurdalás férgét ízelve, tapintással érzelve, „hogy azok a lán-
gok miképp érik el és égetik a lelkeket” (Lgy 66–69), imabeszélgésében hálát
adjon a Úrnak, „amiért nem engedte, hogy életemet befejezve, ezen csoportok
valamelyikébe jussak.”

Az érzékek alkalmazása Szent Ignác lelkigyakorlataiban rendszerint a nap vé-
gén történik, vacsora előtt (amikor Krisztus misztériumairól szemlélődik); álta-
lában azután következik, hogy már előtte egy vagy két elmélkedés vagy ismétlés
során a lelkigyakorlatozó különböző megfontolásokat tett, előkészítette a terepet.
Jézus szenvedéséről szemlélődve el lehet hagyni az ismétléseket, és folyamato-
san végigvenni a szenvedéstörténetet. A *Direktórium* (= irányelvek a Lgy-t adó-
nak) az érzékek alkalmazását egyszerűen affektív képzelődésre fokozza le, és ezt
a módot alacsonyabb rendűnek tartja, mint az elmélkedést. De ez nem volt Szent
Ignác szándéka az eredeti szöveg szerint. Azóta, hogy újabban jobban megvi-
lágították Szent Ignác misztikáját (cf. *Távlatok*, 2006/1), az egyházatyákhoz és a
középkori doktorokhoz is visszahajolva, nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az
érzékek alkalmazásának, tehát a tapasztalatnak, átélésnek.

Joseph Maréchal SJ három fokozatát különbözteti meg az érzékek alkalmazá-
sának:⁸

- 1) A képzelet általi érzéklés: az imádkozó elképzeli, ahogy „lát”: „Lássam
képzelőtehetség látásával a személyeket...”, „Halljam a halló érzékemmel,
amit beszélnek”, „Szaglással és ízlelő érzékemmel érzem és ízlellem
az Istenségnek és erényeinek és mindennek végtelen kellemét és édessé-
gét...”; „Érintsek tapintó érzékemmel: mintegy ölellem át és csókoljam meg
azokat a helyeket, ahol ezek a személyek lábuk nyomát hagyják...” Mindezt
azért, hogy „igyekezzem mindig lelki hasznot meríteni.” (Lgy122–125).
- 2) Második fok: az érzékek metaforikus alkalmazása. Ezt Szent Ignác az íz-
lelésnél és a szaglásnál említi a pokolról szóló elmélkedésben (Lgy 69–69.)
Szimbolikusan ilyesmit is mondhatunk: látni egy igazságot, hallani a
Szentlélek sugallatát, égni a szeretettől... E pszichológiai elemzés megmu-
tatja, hogy az érzékeknek ez a szimbolikus alkalmazása nagyon gyakori
az emberi nyelvezetben; ennek a költői nyelvezetnek szerepe van abban,
hogy jobban átérezzük az elvont igazságokat, és egy bizonyos mértékig
segít a jelenlét megérezéséhez, amelyet a misztikusoknál tapasztalunk.
- 3) A harmadik fokozat a „lelki érzékek” alkalmazása; ez pedig nem más,
mint nem anyagi valóságok intuitív megragadása. Igazában ez Isten aján-
dés, misztikus kegyelem. Ezen a fokon az érzékek alkalmazása „passzív
imádság”.

Szent Ignác az első két fokozatot alkalmazza a Lgy-ban. Önéletrajzi vallomá-
sából és *Lelki naplójából* látjuk, hogy őneki magának voltak misztikus látomásai,
élményei, pl. Manrézában a Cardoner patak partján, vagy a La Storta-i látomás,
vagy a *Lelki naplóban* lejegyzett misztikus élmény.⁹

---

⁸ MARÉCHAL 1937.

⁹ SZABÓ 1990.

Roland Barthes az ignáci *Lelkigyakorlatok* struktúrájáról írva érdekes megjegyzéseket tesz a *képzelet* szerepéről. Szent Ignác számára fontos, hogy a lelkigyakorlatozó zárt, magányos, szokatlan helyre vonuljon vissza; pontosan előírja az időbeosztást (öltözködés, étkezés, pihenés, alvás); tehát kizárja, hogy bárminemű külső beszéd behatolhasson. Elalváskor már az ébredésemre kell gondolni, öltözködés közben az előttem álló gyakorlatra. Ami az ignáci képzeletet illeti: ez nagyon szegényes. „A *Lelkigyakorlatok* egész munkája arra irányul, hogy képeket adjon annak, aki alkati fogyatékoságból nélkülözi azokat; ezek a nagy kínnal, nyakatekert technikával felidézett képek banálisak és elnagyoltak: ha a poklot kell ‘elképzelní’, akkor tűzvészek, üvöltések, kénkő és könnyek (kiérdemesült képvilágának) emlékeivel találkozunk. (...) Ignác az elképzelt dolog leírásának helyére nagyon gyorsan intellektuális kódot tesz. (...) Ami pedig az ignáci *é*nt illeti (...), említése tisztán tárgyi és felszólító (‘mihelyt fölbredek, emlékezetembe kell idézni’, ‘mérsékelni kell látóteremet’, ‘nélkülöznöm kell minden fényt’ stb.) (...) Egyszóval, Ignácnál semmi sem hasonlít a képkészletre, hacsak a retorika nem.”¹⁰

Látjuk tehát, hogy Szent Ignácnál a képzeletvilág meglehetősen szegényes, az elmélkedésnél vagy szemlélődésnél bizonyos képek felidézése csak azt a célt szolgálja, hogy a lelkigyakorlatozó elérje azt, amit akar; pl. a pokol képzete: hogy hálát adjon a megszabadulásért és hogy a jövőben legalább a kárhozattól való üdvös félelem tartsa vissza a súlyos büntől, ha már szeretete megfogyatkozott. (Lgy 65) Avilai Szent Teréz is, híres, pokolról szóló látomásában a hálát hangsúlyozza, bár nála, már részletesebb retorika kapcsolódik hozzá. Tehát e látomást nem azért kapta, hogy megtérjen, hanem megtérése után a megszabadulás hálaára ösztönözze, továbbá, hogy a megpróbáltatásokat könnyebben elviselje. Sokkal „színesebb”, anyagszerűbb Ruysbroeck egyik pokolvíziója: „Az ínyenceket kénnel és izzó lencsével táplálják majd. Az általuk lenyelt tűz pokolbéli veritéket vált ki belőlük... Ha az embernek vas teste volna, és egy csepp ilyen veriték hozzáérne, az ember tüstént elolvadna.” (...) „Az anyag különössége itt abban áll - magyarázza Barthes (61. o.), hogy a szerző nem a pokol melegét képzelte el, hanem a kárhozott veritékét, nem cseppfolyós, vizes, hanem korrozív anyagként, ekképp ez a pokolbéli, cseppfolyós tűz ellenképe, amely ott a leghatékonyabb anyag.”¹¹

Mindez főleg a *Lelkigyakorlatokra* vonatkozik. Szent Ignác misztikus élményei, amelyekről Visszaemlékezéseiben¹² (*A Zarándok*) és *Lelki naplójában* olvashatunk, bármennyire természetfeletiek, „felülről” jövők is, a megtestesülés törvénye szerint mindig a „lentit” is mozgatják: szemlélődő a cselekvésben, mindenben keresi és megtalálja Istent, hogy jobban szolgálhassa őt az Egyházban. A „szolgálat misztikája ez”, ahogy elemzők megmutatták. Megtalálta az egyensúlyt a teremtés és a megváltás, a szabadság és a kegyelem között. A jezsuitáknak azt írta elő (*Const.* n° 814), hogy működjenek közre az isteni kegyelemmel, felhasználva a természetes eszközöket s az emberi tehetségeket, a kultúrát és a társadalmi kapcsolatokat.

¹⁰ BARTHES 2001. 59–61.

¹¹ BARTHES 2001. 61.

¹² LUKÁCS 2001.

Irodalom

ADNÈS, PIERRE

1994 „Visions“ in: *Dictionnaire de Spiritualité*. XVI. Beauchesne, Paris.

BARTHES, ROLAND

2001 *Sade, Fourier, Loyola*. Osiris, Budapest. 59–61.

LUKÁCS JÁNOS

2001 *A Zarándok*. Loyolai Szent Ignác visszaemlékezései. Sapientia-könyvek, *Vigilia*. Budapest.

MADELEINE, GABRIEL DE SAINTE-MARIE

1955 *Visions et mystiques*. Paris.

MARÉCHAL JOSEPH SJ

1937 „Application des sens, Conclusion. In: BAUMGARTNER *Dictionnaire de Spiritualité*. I. I, col. 810–828.- Beauchesne, Paris.

1938 Études sur la psychologie des mystiques. I. Paris 1938, 125–127, in: *Adnes col.* 999.

NÉMETH ATTILA

2002 *Loyolai Szent Ignác, az önmagát gyógyító kényszerbeteg*. Medicina kiadó Budapest.

RAHNER, HUGO

2006 Szent Ignác, a teológus. In: SZABÓ FERENC és BARTÓK TIBOR: *Jezsuiták Szent Ignác nyomdokain*. Szent István Társulat, Budapest. 70–90.

SCHÜTZ, CHRISTIAN

1993 *A keresztény szellemiség lexikona*. SZIT, Budapest. 267–269.

SZABÓ FERENC SZERK.

1990 *Loyolai Szent Ignác írásaiból*. Róma 1990. Ebben a Lelkigyakorlatok (= Lgy). – Szent Ignác misztikájáról lásd még *Távlatok* 2006/1.

FERENC SZABÓ

USING THE SENSES IN THE RELATIONSHIP TO GOD A MEDITATION TECHNIQUE BY SAINT IGNATIUS

In recent decades, religious philosophy, theology and the teachers of Christian spirituality have all emphasized the importance of empathy and experiencing in the relationship to God. It is partly due to a particular anti-rationalistic attitude that religious philosophy has turned to existentialist thinking and the experiences of Eastern religions that are gaining popularity in the West. The spirituality of the Christian (Catholic and other) charismatic movement is a part of this tendency. However, in the history of Christian spirituality, mysticism had always

been present. The science of "mysticism", which was formerly separated from "ascetics", largely discussed the mystical experiences of great saints (Teresa of Avila, Saint John the Baptist, and recently, and most recently Saint Ignatius of Loyola). Experts on spirituality are now stating that it is not only saints, but also "everyday" Christians practicing their faith that may have "mystical" experiences, various experiences of God without experiencing visions and divine declaration, which are often held in suspicion.

In this paper, – after the general considerations mentioned above – the Jesuit author examines one of the spiritual exercises of Saint Ignatius of Loyola, the founder of the Jesuit Order, a contemplation about hell, to present the idea of "using the senses". Saint Ignatius, through an intensive use of imagination, "exercises" all senses (sight, hearing, smell and taste) during the spiritual exercise. The purpose is to help the congregation grasp the evangelical truths in an intuitive way, and somehow experience the possibility of damnation, and in the end give thanks to God for still having time for conversion. It is up to the spiritual guide, of course, how they "modernize" the Ignatian images also found in the Gospels. It is by no means certain that the hellish visions of H. Bosch, Dante or Ignatius himself have an effect on everyone today. What is important is that the person doing the spiritual exercise should gain sufficient experience and impressions and thus come to a good decision through prayer and grace.